

ODRŽIVI TURIZAM KAO SAVREMENI KONCEPT RAZVOJA TURIZMA

Tatjana Bošković*

Sažetak: Turizam je više zavistan od sredine nego bilo koja druga industrija. Turizam zavisi od sredine (koja mora biti čista i sigurna da privuče interesovanje putnika), ali takođe je turizam i glavni korisnik sredine. Pod održivim razvojem podrazumevamo upotrebu i eksploataciju današnjih izvora na takav način da ovi izvori budu raspoloživi za korišćenje budućim generacijama.

Ključne reči: održivi turizam, ekoturizam, razvoj, sredina

Abstract: Tourism is more dependent on the environment than any other industry. Tourism depends on the environment (it must be clean and safe to attract the interest of travelers), but tourism is also a major user of the environment. By sustainable development, we mean the use and exploitation of today's resources in such a manner that these resources will be available for use by future generations.

Key words: Sustainable tourism, eco-tourism, development, environment

Uvod

Sve veća zainteresovanost zemalja u svetu za razvoj turističkog sektora se pre svega objašnjava činjenicom da razvoj turizma proizvodi brojne pozitivne ekonomske efekte (na društveni proizvod i nacionalni dohodak i njihovu teritorijalnu preraspodelu, na delatnosti turističke privrede, na zaposlenost stanovništva, na platni bilans i druge) te da se turizam može iskoristiti kao faktor bržeg privrednog razvoja. U drugoj polovini XX veka je u mnogim turističkim zemljama bio primenjivan koncept razvoja turizma koji je vodio računa isključivo o ostvarenju ekonomskih ciljeva razvoja turizma koji se zapravo svode na ostvarivanje što većeg profita. Međutim, iako i danas ostvarenje ekonomskih interesa ima prioritet, mnoge zemlje su počele da sve više obraćaju pažnju i na ekološke interese destinacija. To je rezultat usvajanja i sprovođenja jednog novog koncepta razvoja turizma koji je poznat kao koncept održivog razvoja turizma.

Tako je turizam prolazeći kroz različite faze u svom razvoju, pri kraju prošlog veka otpočeo novu razvojnu fazu poznatu kao održivi turizam. Održivi turizam se u literaturi često definiše kao pozitivan pristup koji nastoji da umanjí tenzije koje su rezultat kompleksne interakcije između turističke industrije, posetilaca, okruženja i društva kao domaćina. Radi se o savremenom pristupu razvoju turizma koji podrazumeva uspostavljanje jednog pozitivnog odnosa i veze između razvoja turizma i zaštite životne sredine odnosno postizanje potpunog sklada između ekonomskih i ekoloških interesa. Jedino odgovorni turizam, to jest turizam koji je zasnovan na poštovanju ekoloških interesa, može da obezbedi stalno održanje ravnoteže u prirodnoj sredini i turističkog razvoja.

Efekti razvoja turizma na sredinu

Međunarodni turizam u čitavom periodu nakon Drugog svetskog rata beleži izuzetno povoljnu dinamiku razvoja odnosno kontinuirani godišnji rast. Prema najnovijim podacima Svetske turističke organizacije (World Tourism Organization - WTO) u 2007. godini je u međunarodnom turizmu učestvovalo čak 898

* mr Tatjana Bošković, predavač, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad

miliona turista, a ostvarena je godišnja stopa rasta od 6,5% u periodu od 1950. godine do 2007. godine. Procene Svetske turističke organizacije su da bi do 2020. godine broj turista koji učestvuju u međunarodnom turizmu mogao da iznosi čak i 1,6 milijardi.

Ovako dinamičan razvoj turističke industrije ima brojne pozitivne, ali i negativne efekte na razvoj turističkih destinacija. Turizam je više zavistan od sredine nego bilo koja druga delatnost, jer samo čista i nezagađena životna sredina može biti osnova za uspešno bavljenje turizmom. Takođe, turizam je i glavni korisnik sredine jer se skoro sve aktivnosti turista (bilo da je u pitanju šetnja, ronjenje, ribolov i druge) zasnivaju na korišćenju sredine i svakako značajno utiču na nju.

Pod uticajem turizma dolazi do transformacije prostora koja može biti pozitivna i negativna. U vezi sa tim se u literaturi najčešće pominju kao pozitivni efekti turizma u prostoru: obnavljanje i restauracija postojećih istorijskih mesta, zgrada i spomenika, transformacija postojećih starih zgrada i mesta u turističke objekte, zaštita prirodnih resursa, donošenje raznih administrativnih i planskih mera za zaštitu pojedinih prostora, unapređenje dostupnosti prostora kao i stvaranje novih turističkih prostora, izgrađivanje svesti o životnoj sredini i drugi.

Isto tako, pominju se i sledeći negativni efekti uticaja turizma na sredinu: zagađenje prostora usled izgradnje turističkih objekata i opreme, zagađenje vazduha, vode, tla, zvučno zagađenje, smanjenje prirodnih i poljoprivrednih površina, uništavanje flore i faune, degradacija pejzaža i kulturno-istorijskih spomenika, zakrčavanje prostora, geološki oblici degradacije, prostorna redistribucija stanovišta i banalizacija prostora.¹

Dakle, razvoj turizma ima negativan uticaj na prostor u smislu njegovog uništavanja te se tako turizam često pominje i kao „žderač prostora“. Time se zapravo ukazuje na opasnost da nekontrolisani razvoj turizma može da dovede do uništavanja životne sredine, a da sa druge strane i tako narušena životna sredina negativno utiče na razvoj turizma. Dakle, preduslov za razvoj turizma je, pre svega, kvalitetno i očuvano okruženje odnosno zdrava životna sredina.

Prethodno rečeno upravo ukazuje na složenost zadatka koji se postavlja pred sve zemlje koje su već uključene ili tek žele da se dinamičnije uključe u međunarodno turističko tržište, a koji se sastoji u očuvanju ravnoteže i sklada između razvoja turizma i očuvanja zdrave životne sredine. Upravo usvajanje i primena održivog turizma jeste koncept razvoja turizma koji treba da obezbedi ostvarenje prethodno pomenutog cilja koji se, kako smo već pomenuli, svodi na uspostavljanju jedne pozitivne veze između razvoja turizma i životne sredine. Usvajanje ovakvog koncepta razvoja turizma je imperativ za sve turističke destinacije bez obzira u kom delu sveta se one nalazile. Imajući u vidu činjenicu da je zdrava životna sredina preduslov za uspešno bavljenje turizmom, može se reći da samo one zemlje čije se nacionalne strategije razvoja turizma zasnivaju na konceptu održivog turizma mogu da se nadaju dugoročnom opstanku na međunarodnom turističkom tržištu.

Koncept održivog razvoja turizma

Iz prethodnog je vidljivo da nekontrolisani razvoj turizma ima negativne efekte na životnu sredinu. Upravo zbog tih negativnih efekata turizma na sredinu u literaturi se često ističe da je turistička industrija postala jedan od glavnih faktora ekološke destrukcije prirodne životne sredine. Sa druge strane, zapaža se da istovremeno sa sve većim narušavanjem životne sredine raste i svesnost o potrebi njenog očuvanja i zaštite, te se tako i kao rezultat tog osvešćivanja razvio koncept održivog razvoja turizma. Naime, radi se o konceptu čiji se nastanak vezuje za tzv. „Agendu 21“ koja je usvojena 1992. godine od strane 182 zemlje na Svetskom samitu Konferencije Ujedinjenih nacija o prirodnom okruženju i razvoju, a koja se bavi najvažnijim problemima vezanim za oblast životne sredine. Zapravo se radi o usvajanju programa akcija i mera, sa ciljem

¹ Đ. Čomić i N. Pjevač, *Turistička geografija*, Savezni centar za unapređenje hotelijerstva i ugostiteljstva, Beograd, 1997. (Navedeno prema: N. Marinoski, *Transformacija prostora pod uticajem turizma u Makedoniji*, „Turizam“, Novi Sad, 1998.)

pos
indu
Dok
Zah
akti
prin
usp
nek
reci
vod
koj
Mo
aktu
sve
turi
Poc
resu
sutr
nac
zašt
razv
star
„po
spr
par
eko
bud
dru
pro
Sm
na
zaj
usle
ispu
bro
zaj
zas
Raz
krit
sre
una
dne
tak
bi
pos
njih
da

postizanja održivog razvoja planete u XXI veku, koji se između ostalog odnosi i na razvoj turističke industrije.

Dokumenat „Agenda 21 za turističku privredu“ predstavlja program aktivnosti u oblasti putovanja i turizma. Zahvaljujući ovom dokumentu, svim učesnicima u turizmu su definisane oblasti delovanja kao i potrebne aktivnosti radi zaštite životne sredine, očuvanja ekološke ravnoteže i razvoja održivog turizma. Tako je na primer ovim dokumentom, kao glavni zadatak hotelskih preduzeća i turističkih agencija, istaknuto uspostavljanje sistema upravljanja, tehnika metoda i postupaka koji vode razvoju održivog turizma. Kao neke od prioriternih oblasti delovanja su istaknute sledeće oblasti: smanjenje otpada, ponovna upotreba i reciklaža, efikasnost korišćenja energije, upravljanje resursima čiste vode, kao i upravljanje otpadnim vodama, opasne materije, transport, planiranje i upravljanje zemljištem i druge. Dakle, radi se o aktivnostima koje podrazumevaju razvijanje visokog nivoa ekološke svesti turističkih preduzeća.

Može se reći da je upravo od momenta donošenja „Agende 21“ koncept održivog razvoja turizma postao aktuelan i prisutniji u svetu. Zapaža se da od 90-tih godina dvadesetog veka većina turističkih destinacija u svetu nastoji da njegovom primenom poboljša svoj položaj i poveća tržišno učešće na međunarodnom turističkom tržištu.

Pod održivim razvojem se podrazumeva upotreba i eksploatacija današnjih izvora na takav način da ovi resursi budu raspoloživi za korišćenje budućim generacijama. Drugim rečima, potrošnja danas sa mislima na sutra je suština razvoja odgovornog turizma. Održivi razvoj turizma se najvećim delom odnosi na izgradnju nacionalnih parkova i zaštićenih zona to jest razvoj takozvanog ekoturizma (eng. *eco-tourism*) sa ciljem zaštite i očuvanja biljnog i životinjskog sveta. Međutim, iako su neophodne, ove aktivnosti nisu dovoljne da razviju održivi turizam. Pre svega, neophodna je podrška i pomoć to jest aktivno učešće lokalnog stanovništva destinacija u aktivnostima na očuvanju sredine. Primena ovog koncepta treba da obezbedi „povećanje kvaliteta turističkog proizvoda na bazi zaštite prirodnih i kulturnih dobara“, a u praksi njegovo sprovođenje „zahteva menadžment izvora kojim će se usmeravati ekonomske aktivnosti u okviru ekoloških parametara“.² Dakle, suština koncepta je da se razvoj turizma zasniva na usklađivanju ekonomskih i ekoloških ciljeva. To znači da će sa sve većim prihvatanjem ovakvog modela razvoja turizma, prioritet u budućnosti imati koncept održivog razvoja i odgovorna potrošnja u turizmu u skladu sa prirodnim i društvenim mogućnostima turističkih destinacija, a ne ekonomski ciljevi vezani za ostvarivanje kratkoročne profitabilnosti i rasta.

Smatra se da je pojava nove vrste turističke tražnje kao i inicijativa novog privatnog sektora ključno uticala na razvoj održivog turizma. Naime, povećana tražnja turista za kvalitetnom sredinom i saradnja sa lokalnom zajednicom u oblasti očuvanja životne sredine glavni su faktori razvoja održivog turizma. Privatni sektor, usled sve značajnije tražnje turista za čistom i kvalitetnom sredinom, počinje da više vodi računa o ispunjenju takvih zahteva i ostvaruje kvalitetniju saradnju sa lokalnom zajednicom po tom pitanju. Postoje brojni primeri iz prakse koji pokazuju da privatni sektor može itekako da ohrabri i motiviše lokalnu zajednicu da učestvuje u aktivnostima vezanim za očuvanje sredine (na primer: nagrađivanjem za svako zasađeno novo stablo kao što je to praksa jednog od najuspešnijeg *Curtin Bluff* hotela na Karibima).

Razna istraživanja potvrđuju da u svetu konstantno raste broj turista kojima je zdrava sredina veoma važan kriterijum prilikom izbora njihove destinacije za odmor. Koliko je danas turistima stalo do očuvane životne sredine pokazalo je i istraživanje sprovedeno na tržištu Nemačke 1997. godine (*Studienkreis für Tourismus und Entwicklung*). Naime, prema rezultatima tog istraživanja čak 40% Nemaca je voljno da plati 1 EUR dnevno na odmoru kako bi pomoglo da se sačuva sredina u njihovoj destinaciji za odmor. Ova studija je takođe našla da je za 80% ispitanika netaknuta sredina važna u izboru njihove destinacije za odmor, zatim da bi skoro 55% njih volelo da doživi prirodu u bliskom kontaktu na odmoru, kao i da 34% njih uživa u posmatranju divljih životinja, a njih 32% nalazi uživanje u prirodi i poseti nacionalnim parkovima, ali i da je njih 17% gnevno zbog destrukcije prirodne sredine. Takođe, interesantan je i nalaz ove studije koji ukazuje da 76% ispitanika smatra da je poštovanje tradicije, kulture i načina života lokalnog stanovništva veoma

² Aleksa Vučetić, *Menadžment održivog razvoja turizma*, „Marketing“, Časopis za marketing teoriju i praksu, 1999.

važno u njihovom doživljaju odmora. Svakako da to pruža priliku lokalnom stanovništvu destinacija da u budućnosti preuzme aktivniju ulogu u turizmu. Ovi, ali i slični rezultati nekih novijih istraživanja, ukazuju da se u budućnosti može očekivati dalje povećanje interesa turista za čistom, zdravom i netaknutom sredinom i da se ta nova vrsta tražnje na turističkom tržištu ne sme zanemariti.

Zaključak

Nekontrolisana upotreba prirodnih izvora i zagađenje životne sredine radi ostvarivanja što većih ekonomskih koristi dugoročno negativno utiče na čitavo čovečanstvo. Odgovornim ponašanjem sadašnjih generacija se mogu umanjiti posledice po buduće naraštaje. Održivi turizam je model razvoja koji, pre svega, podrazumeva jedno odgovorno ponašanje kada je u pitanju životna sredina i korišćenje prirodnih resursa. Održivi razvoj turizma kao cilj sebi postavlja, pre svega, „očuvanje svih bitnih vrednosti okruženja, kao dela turističkog proizvoda, i postizanja neophodne ravnoteže u kojoj zadovoljavanje sadašnjih potreba turista neće ugroziti zadovoljavanje potreba budućih generacija“.³ Iz toga proizilazi da se koristi od održivog turizma protežu na dugoročne staze, i da se nikako ne može govoriti samo o nekom kratkoročnom pozitivnom efektu.

Ono što je takođe veoma važno istaći jeste da je ovaj koncept podjednako prihvatljiv, kako sa stanovišta interesa nosilaca turističke ponude, tako i nosilaca turističke tražnje. Ekološka osnova turističke ponude je veoma značajna i za jedne i za druge. Interes nosilaca ponude u turizmu je logičan i sasvim jasan, jer samo zdrava i očuvana životna sredina omogućuje uspešno bavljenje turizmom na dugi rok. A sa druge strane činjenica je da u svetu raste broj i uticaj potrošača koji insistiraju na ekološkoj prihvatljivosti turističke ponude te se zahtevi ovog dela turističke tražnje moraju sve više uvažavati.

Pri tome, za uspešno sprovođenje održivog turizma u praksi je veoma značajno da lokalna zajednica prepozna koristi koje će imati od toga i da se uspostavi neka vrsta partnerskog odnosa između privatnog sektora i lokalne zajednice. Upravo je jedna od bitnih razlika između starog i novog koncepta razvoja turizma u tome što su u starom konceptu zainteresovane strane bile slabo međusobno povezane, dok savremeni koncept razvoja podrazumeva partnerstvo i međusobnu povezanost svih zainteresovanih učesnika (turističkih preduzeća, lokalnog stanovništva, turista).

Kao što smo videli, održivi turizam zahteva napore svih zainteresovanih strana u razvoju turizma, ali je garant očuvanja kako ekonomskih tako i ekoloških i kulturnih vrednosti, a osim toga kako se često ističe „obezbeđuje i zaštitu ekosfere, stabilan privredni razvoj i jednaku raspodelu životnih šansi“⁴ te nam se čini da se radi o jedino mogućem prihvatljivom konceptu budućeg razvoja turizma u svetu.

Literatura

- [1] Blagojević, S., (2002) *Ekološki trendovi u savremenom turizmu*, „Turizam“ 6/2002, Novi Sad
- [2] Bošković, N., (2005) *Održivi turizam na raskrsnici očuvanja starih vrednosti i novog razvojnog poleta*, „Turizam“ 9/2005, Novi Sad
- [3] Đekić, S., Vučić, S., (2004) *Ograničenja u razvoju održivog ruralnog turizma*, „Turizam“ 8/2004, Novi Sad
- [4] Elmazi L., Bazini, E. (2005) *Ecotourism in the Developing Countries, Problems and Prospects for Sustainable Development-Albania as a considerable case*, „Turizam“ 9/2005, Novi Sad

³ Grupa autora, *Održivi i odgovorni razvoj turizma u XXI veku*, Turistička organizacija Srbije, Beograd, 2000. (Navedeno prema: Stanković, S. „Međunarodna godina ekoturizma - privilegija i eksploatacija“, *Turizam* 6/2002, Novi Sad)

⁴ Stefanović, V., Kicošev, S., *Menadžment održivog razvoja turizma*, „Turizam“ 10/2006, Novi Sad

- [5] Marinovski, N., (1998) *Transformacija prostora pod uticajem turizma u Makedoniji*, „Turizam“, Novi Sad
- [6] Poon, A., (1999) *The meaning of sustainable development*, “The Courier“ n° 175
- [7] Stanković, S., (2002) *Međunarodna godina ekoturizma – privilegija i eksploatacija*, „Turizam“ 6/2002, Novi Sad
- [8] Stefanović, V., Kicošev, S., (2006) *Menadžment održivog razvoja turizma*, „Turizam“, 10/2006, Novi Sad
- [9] Vučetić, A., (1999) *Menadžment održivog razvoja turizma*, „Marketing“ br. 4, Beograd
- [10] World Tourism Organization, www.unwto.org